

УДК 1.316.3:165.92+111.32

СТРАТАГЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

STRATEGIES OF HOMO ECONOMICUS ACTIVITIES IN SOCIAL MARKET

Петінова О. Б.,

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), e-mail: oksanapnpu@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1871-1201>

Petinova O. B.,

Doctor of philosophy, Associate professor of philosophy, sociology and management of socio-cultural activities department, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine), e-mail: oksanapnpu@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1871-1201>

Стаття присвячена виокремленню основних стратегій діяльності економічної людини в умовах соціального ринкового господарства як можливої практики господарювання в сучасній Україні в контексті трансформаційних процесів. Розглядається сутність та особливості соціального підприємництва як одного з ефективних шляхів підняття національної економіки, 10 правил ведення бізнесу А. Шептицького, християнські принципи соціального підприємництва на основі Компендіуму соціальної доктрини Церкви. В дослідженні відповідно до пізнавальних настанов застосовані такі операційні методи теоретичного дослідження як абстрагування, ідеалізація, аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація.

Ключові слова: соціальне ринкове господарство, стратегії діяльності економічної людини, соціальне підприємство, субсидіарність.

The article is devoted to the distinction of the main stages of the activity of an economic person in a social market economy as a possible business practice in modern Ukraine in the context of transformational processes. The essence and features of social entrepreneurship as one of the effective ways of raising the national economy, 10 rules of business conduct by A. Sheptytsky, Christian principles of social entrepreneurship on the basis of the Compendium of the social doctrine of the Church are considered. In the study, in accordance with the cognitive guidelines, such operational methods of theoretical research as abstraction, idealization, analysis, synthesis, generalization, specification are applied.

Keywords: social market economy, stratagems of economic rights, social entrepreneurship, subsidiarity.

Актуальність обраної проблеми. Економічний розвиток України сьогодні обумовлюється економічними суперечностями, потребами та інтересами населення, яке живе в ринковому суспільстві та є «продуктом» втілення ринкових засад організації суспільного життя в ХХІ столітті. Неоліберальні ідеї частково знайшли своє відображення в концепції соціального ринкового господарства, яка, на наш погляд, є найоптимальнішою моделлю для подальшого розвитку України. Становлення нової економічної людини в Україні вимагає якісно іншої економічної системи, яка стане «базисом» для змін в «надбудові». І, на наш погляд, в Україні це має бути соціальна ринкова економіка. Концепція соціального ринкового господарства

була закономірним результатом еволюції неолібералістичних ідей; в її розвиток внесли значний вклад німецькі ордолібералісти – Ф. Бьом, Л. Ерхард, А. Мюллер–Армак, В. Ойкен та ряд інших. Відповідно, надзвичайно актуальним в умовах сьогодення постає питання виокремлення основних стратегій діяльності економічної людини в умовах соціального ринкового господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українські науковці значну увагу приділяють обґрунтуванню та механізмам впровадження основних положень соціально орієнтованої економіки в практику господарювання України. Серед них можна назвати такі імена як О. Амоша, В. Геєць, А. Деркач, Є. Іванов, Б. Панасюк, М. Прокопенко [1; 3; 4] та ряд інших. Е. Гансова розглядала соціальну державу як базову засаду процесів гуманізації суспільства [2]. Теоретичні концепції соціального ринкового господарства на основі аналізу економічних концепцій провідних економістів Німеччини систематизував Р. Нуреев [7], мислитель намагався проаналізувати можливість застосування концепції соціального ринкового в умовах сучасних трансформацій.

Мета: виокремити основні стратегії діяльності економічної людини в умовах соціального ринкового господарства.

Виклад основного матеріалу. Поняття «соціальна ринкова економіка» походить від слова «соціальний» (пов'язаний із життям й стосунками людей у суспільстві, суспільний, громадський; породжений умовами суспільного життя, певного середовища, ладу [12]) та словосполучення «ринкова економіка» (соціально–економічна система, що розвивається на основі приватної власності і товарно–грошових відносин, опирається на принципи свободи підприємництва і вибору [13]). Пріоритетним завданням держави в умовах соціально–орієнтованої ринкової економіки є забезпечення населення соціальними правами та гарантіями. В науковий обіг поняття «соціальна ринкова економіка» (Soziale Marktwirtschaft – з німецької) введено А. Мюллер–Армаком. Соціальне ринкове господарство мислитель визначає як соціально–економічний устрій, за якого цілеспрямовано організована економіка вільного ринку, що зберігається внаслідок регульованої системи конкуренції, надає більш надійну гарантію соціальному прогресу. При цьому розвиток конкуренції формує економічну базу для соціальних заходів шляхом перерозподілу доходів в державному бюджеті [14].

Сьогодні одним з ефективних шляхів підняття національної економіки, є соціальне підприємство, принципи якого є значно поширеними в Європі, – це групи окремих громадян, що об'єднуються в громади, і беруть на себе безпосередню відповідальність за свій власний розвиток. Такі спільки можуть мати різну назву, однак, суть залишається: починаючи від споживчих соціальних товариств і закінчуючи сільськогосподарськими виробниками, разом вони не просто шукають шляхи заробітку, але й

одночасно розвивають навколо себе необхідну інфраструктуру для життя та добробуту їхніх сімей. Тема соціального підприємництва не є новою, так, наприклад, відомий український філософ ХХ століття, митрополит Андрій (Шептицький), був справжнім соціальним підприємцем.

Досліджуючи діяльність А. Шептицького, З. Свереда говорить про введення митрополитом понять, які випереджають на 50 років вчення усієї католицької церкви, особливо, соціальної доктрини, як–от «інституції зла» (роблять прибуток на бідності людей), «організований гріх» (руйнація людини як наслідок колоніалізму, зневаги до людини, влада має бути обраною не для панування, а для служіння, майбутнє – демократія, вихована на християнських цінностях), «бідність» (у значенні браку освіти, примножений на монополію владних інституцій, для яких творчий і розумний народ – перешкода для панування; та в значенні незнання власного потенціалу й соціальної ізоляції як індивідуалізму) [11]. А. Шептицький заснував при громадах біля 2000 мікро–кас, Українську нафтову унію, 15 регіональних спілок, 6 основних народних банків, викуплено акції інших банків, зокрема, Віденського Банку, Баслербанку, Голанської кредитної промислової спілки. Акціонерами банків стали селяни (91%) та священники (1,3%); вивів «депресивні райони» з високим рівнем алкоголізму з кризи без фінансової допомоги держави. З. Свереда висловлює філософську думку про те, що економіка розпочинається знизу, тобто від усвідомлення своїх здібностей та талантів, від уміння реорганізуватись та об'єднуватись з іншими людьми за інтересами, вивчення потенціалу свого регіону, адже значна проблема в Україні – перевага індивідуальної конкуренції над солідарністю, а вміння бути багатим полягає в тому, щоб відчувати, що тобі достатньо того, що ти маєш. Вирішення економічних проблем слід шукати в культурі народу. Відродження має починатись з морального та фізичного оздоровлення людини.

Восновісоціального підприємництва–народний капітал, формула якого мобілізація обігових коштів плюс раціональне використання ресурсів території та краю помножене не використання наявних можливостей у праці та професійності членів громад, що породжує велику продуктивність якості і солідарність у їхніх спілках. Сьогодні в Україні вже створено Перший національний аграрний кооператив на Хмельниччині, де активні громадяни почали об'єднуватись у спілки. Частину свого прибутку вони спрямовують на освіту і культуру, на медицину, тим самим розвивають громадську внутрішню інфраструктуру без державних дотацій. Філософія соціального підприємництва в центрі розвитку розмішує людину з її потребами, добробут громади, гасло солідарності, співпраці, взаємної відповідальності один за одного є основою українського відродження та розвитку.

Якщо проаналізувати ринок обігу спиртного та тютюнових виробів в Україні, то побачимо значні цифри – понад 70 млрд. гривень. Парадокс в тому, що тютюнові вироби та алкогольні напої є

вигідним бізнесом для держави, адже це стабільне джерело бюджетних надходжень. Зокрема, читаємо на сайті офіційного видання державної фіскальної служби України: «...серед завдань Департаменту контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів ДПА України (Департамент САГ ДПА України) є сприяння розвитку спиртової, лікеро–горілчаної та виноробної промисловості...», адже це є продукція стратегічного значення [9]. Як ми бачимо, економіка, що ми зараз маємо, формується на дефектах людини. Задача – вміло спрямувати споживання, яке веде не до знищення, а до відродження людини й реалізації тих проектів, що є дійсно корисними для суспільства.

В основі соціального підприємництва лежить питання просвіти населення, вивчення власного потенціалу, адже «гріх має цінність тоді, коли він прив'язаний до людини та території»; утворення малих і середніх підприємств є фундаментом для справедливого розподілу прибутку й формування середнього класу, що є основою стабільного суспільства. В своєму інтерв'ю З. Свереда порівнює сучасну економіку в Україні з формою ринку, де зруйновано систему моральних цінностей та етики, тобто, фактично, вважає, що економіка як така по суті є просто фікцією. Пропагуючи соціальне вчення А. Шептицького, показує, яких слід правил дотримуватись, щоб підняти економіку на вищий щабель розвитку, називаючи ці правила «10 правил ведення бізнесу»:

1. Шукай правду, а не прибутку. Справжній добробут є тільки тоді, коли отриманий завдяки твоїй праці, яка принесла користь і щастя іншим. Наслідуй засаду не інвестиції – бізнес – прибуток, а мудрість – творчість – добробут.

2. Притримуйся законів етики та духовності, не роби іншим того, чого не бажаєш собі. Не роби з гроша божка для себе. Гріх – це засіб, а ціллю має бути збереження дару життя, гармонія з іншими, собою та Богом.

3. Не зловживай довірою інших, будь свідомий і своїх прав, і своїх обов'язків. Розвивай те, що є прекрасне, а не роби гроша на людських вадах та слабкостях. Будь винахідливим та творчим.

4. Пам'ятай: віддавати принаймні 10 відсотків на корисні справи для громади, вразливих верств. Тобто люби ближнього, як себе самого. Це і є справжній відпочинок і свято: бачити щасливими людей навколо себе. Не використовуй це для самореклами, а відчуй обов'язок перед суспільством, що дає змогу тобі стати можливим.

5. Не забувай, що первинне значення економіки – це турбота про дім (йокос–номос). Твоя приватна власність не є лише те, що придбав, а й світ навколо тебе, що є тим справжнім домом, в якому живеш (планета, природа, ресурси, територія). Не руйнуй довкілля заради прибутку.

6. Твоя діяльність не має нести зубожіння та смерть іншим, не затримуй заробітної плати, шануй право інших на гідну винагороду, не використовуй різні спекулятивні схеми, не доробляйся на кволіх людях, що не можуть себе захистити.

7. Не руйнуй сімей, турбуйся про добробут. Турбуйся про спорт та здоровий спосіб життя. Не економ на безпеці для своїх робітників.

8. Не кради майбутнє у своїх дітей, не руйнуй своїх і чужих талантів, не лобіюй законів, що руйнують справедливість і мир.

9. Не поширюй інформацію про продукти і діяльність, що не мають якості. Не вживай медіа для маніпуляції людьми в економіці. Зосередься на якості, щоб було радісно продавати і виробляти те, що дійсно потрібно людям. Заощаджуй і не витрачай кошти на надмірну розкіш: пам'ятай, що інші вклали свою лепту у твій добробут – тому допомагай не тільки бідним, а й талановитим.

10. Неси добру звістку, роби добро. Пізнай красу світу, а не руйнуй її. Твій стан – це навчитися давати, а не брати. Тому не кради те, що не є твоїм, а розвивай таланти та здібності. Тільки так станеш справжнім господарем на землі [10].

По суті, ці правила включають глибоку філософію; вони вміщують і традиції, і новації, і минуле, і майбутнє. Ці правила, на наш погляд, є орієнтирами для нової економічної людини в розбудові нашої держави. Слід повірити в власні сили, а не шукати «експертів» з інших країн. В Україні вже створено Український кооперативний Альянс (УКА), що представляє собою асоціацію кооперативів, організацій та осіб, які підтримують та розвивають ідеї та принципи кооперативного руху в Україні та світі. Метою своєї діяльності члени УКА визначають задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю. Свою місію УКА вбачає в відродженні в умовах сьогодення кооперативного руху в Україні, опираючись на кращі засади міжнародної співпраці [8].

Якщо звернутись до Компендіуму, то можемо побачити, що він одобрює соціальне підприємництво. Читаємо: «Не можна утверджувати людську гідність, не піклуючись про родини, групи, асоціації, місцеві територіальні одиниці – одним словом, про ту сукупність економічних, суспільних, культурних, спортивних, розважальних, професійних і політичних об'єднань, які спонтанно утворюють люди і які уможливають досягнення ефективного соціального росту. Це середовище громадянського суспільства, під яким розуміємо сукупність взаємовідносин між індивідуумами і проміжними суспільними групами. Такі відносини первинні і виникають завдяки «творчій суб'єктивності громадянина» [6, с. 123–125].

Християнські принципи соціального підприємництва (кооперації) були впроваджені в організацію господарства ще задовго до виходу Соціальної доктрини Католицької церкви Ф. Райффайзеном, якого називали Тато Райффайзен. Життєвим кредом цієї людини було наступне: «Допомагайте іншим, щоб допомогти собі». Його концепція кредитних товариств була відображена в кредитних спілках

та споживчих кооперативах не лише в Німеччині та Австрії, але й на території сучасної України на Полтавщині. Цікавим фактом є те, що у 1915 р. в Центральних та Східних українських землях діяло понад 2400 райффайзенівських товариств, а у 1938 р. на Заході України нараховувалося 563 райффайзенівських кредитних спілок, які припинили свої існування лише з приходом радянської влади. Серед принципів кооперативного руху, започаткованого Ф. Райффайзенем, слід назвати такі:

1. Солідарність і взаємна підтримка: спільна економічна мета і особиста відповідальність один за одного членів спільноти, готовність підтримувати один одного.

2. Субсидіарність: влада кооперативу впливає лише у тих випадках, коли особисті зусилля недостатні і член спільноти потребує допомоги.

3. Самоврядування: члени приймають рішення щодо їх співпраці на основі демократичних принципів.

4. Сталий кооперативний успіх: загальна мета полягає у стійкому і тяглому поліпшенні економічного становища. Одноразові успіхи не завжди можуть служити цій меті.

5. Принцип ідентичності: у кооперативній співпраці як члени (кооперативні підприємці), так і споживачі – це ті ж люди [5, с. 82–83].

Характеризуючи неолібералістичні тенденції в Україні та їх роль в організації соціального ринкового господарства, хочемо в якості головного принципу ролі держави визначити субсидіарність, особливості якої досить детально окреслені в Компендіумі: «Наскільки несправедливо відбирати у людини те, з чим вона може впоратись завдяки власній ініціативі і працьовитості, і віддавати спільноті, настільки ж несправедливо доручати суб'єктам вищого порядку те, що можуть зробити суб'єкти нижчого порядку. Це водночас серйозне зло і порушення справедливого порядку, згідно із цим принципом, усі суб'єкти вищого рівня мають надавати допомогу (subsidium) – тобто підтримку, сприяння і розвиток – суб'єктам нижчого рівня» [6, с. 111]. Субсидіарність розуміється як економічна, інституційна і правова допомога, що надається суспільним утворенням нижчого рівня, – держава має утримуватись від усього, що де факто обмежує життєвий простір менших базових клітинок суспільства. Їхню ініціативу, свободу і відповідальність не можна утискати. І далі Компендіум пропонує конкретні роз'яснення та вказівки щодо особливостей взаємодії людини та владних інституцій, зокрема, зазначається, що саме принцип субсидіарності захищає людей від зловживань влади вищого рівня і закликає її допомагати окремим особам і проміжним групам здійснювати свої обов'язки «цей принцип необхідний, оскільки кожна людина, родина чи проміжна група може запропонувати спільноті щось своє, оригінальне»; заперечення чи обмеження субсидіарності в ім'я демократизації або рівності всіх членів суспільства, централізація, бюрократизація, і надмірна присутність держави

й владного апарату в житті суспільства руйнують дух свободи та ініціативи, «своїм безпосереднім втручанням і зміненням з суспільства відповідальності держава веде до втрати людської енергії і надмірного зростання державних установ, де панує бюрократична логіка...» [6, с. 124].

Висновки. Отже, під страгатагемами діяльності економічної людини ми розуміємо конкретні шляхи досягнення економічних особистих цілей в умовах соціального ринкового господарства. Серед них найголовніші такі: дотримання в особистісній економічній діяльності орієнтації на спільне благо; особиста участь кожного у справах територіальної громади, активна громадська позиція та врахування принципу субсидіарності та ретинітету; міжрелігійний діалог у вирішенні економічних питань, професійне та організаційне лідерство в рамках своєї соціальної позиції на робочому місці; відношення до довкілля та до планети в цілому як до власного дому; визнання екосфери важливою особистою цінністю, участь та ініціювання заходів різного рівня, спрямованих на збереження довкілля, використання у побуті використання у своїй професійній діяльності «10 правил ведення бізнесу»; прагнення до підвищення соціальних індикаторів свого життя шляхом участі в організації соціального підприємництва у власному регіоні проживання, просвітницька робота серед населення.

Список використаних джерел

1. Амоша, А.И., Прокопенко, Н.Д., Иванов, Е.Т., 2001. 'Каноны рынка и законы экономики', Кн.4, *Процесс распределения и общественные отношения*, Донецк, 546 с.
2. Гансова, Е.А., 2016. 'Социальная держава як базова засада процесів гуманізації суспільства': Кол. монографія, *Методологія та технологія сучасного філософського пізнання*, Наук. ред. Борінштейн Є. Р., Одеса, с.223–236.
3. Геєць, В., 2000. 'Соціогуманітарні складові перспектив переходу до соціально орієнтованої економіки в Україні', *Економіка України*, №1, с.4–11.
4. Деркач, А., Панасюк, Б., 1999. 'Концепція побудови соціальної ринкової економіки', *Банківська справа*, №1 (25), с.11–18.
5. Жуковський, В., 2010. 'Тато Райффайзен', *Християнин і світ*, Львів, №2 (3), с.82–83.
6. 'Компендіум соціальної доктрини Церкви'. [online] Доступно: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_uk.pdf
7. Нуреев, Р.М. 'Теория и практика социального рыночного порядка в Германии и возможности ее применения в России'. [online] Доступно: http://www.mirkin.ru/_docs/_dumnaya/sotchos.pdf.
8. 'Офіційний сайт Українського кооперативного альянсу'. [online] Доступно: <http://www.uca.coop/index.html>.
9. Радченко, А., Титаренко, О. 'Алкогольні напої, тютюнові вироби – стабільне джерело бюджетних надходжень', *Вісник: офіційно про податки. Офіційне видання Державної фіскальної служби України*. [online] Доступно: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/3214>.
10. Сверед, З., Ворон, Б., '10 правил бізнесу від Андрія Шептицького'. [online] Доступно: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/10-pravyl-biznesu-vid-andreya-sheptyckogo>.
11. Сверед, З., Терещук, Г. 'Як господарювати у рідній хаті – бізнес-школа митрополита Андрія Шептицького'. [online] Доступно: <http://www.radiosvoboda.org/a/27129569.html>.
12. 'Словник української мови'. [online] Доступно: <http://sum.in.ua/>
13. Федоренко, В.Г., 'Політична економія'. [online] Доступно: http://pidruchniki.com/158407208807/politekonomiya/politichna_ekonomiy
14. Müller-Armack, A., 1947. 'Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft'. Hamburg, 144 s.

References

1. Amosha, A.I., Prokopenko, N.D., Ivanov, E.T., 2001. 'Kanony rynku i zakony jekonomiki (Market canons and economic laws)', Кн.4, *Process raspredelenija i obshhestvennyye otnoshenija*, Doneck, 546 s.
2. Gansova, E.A., 2016. 'Social'na derzhava jak bazova zasada procesiv gumanizacii' suspil'stva (Social state as the basis of processes of humanization of society)': Kol. monografija, *Metodologija ta tehnologija suchasnogo filosofovskogo piznannja*, Nauk. red. Borinshtejn Je. R., Odesa, s.223–236.
3. Gejec', V., 2000. 'Sociogumanitarni skladovi perspektiv perehodu do social'no orijentovanoi' ekonomiky v Ukraї'ni (Socio-humanitarian components of the prospects of transition to a socially oriented economy in Ukraine)', *Ekonomika Ukraї'ny*, №1, s.4–11.
4. Derkach, A., Panasjuk, B., 1999. 'Konceptija pobudovy social'noi' rynkovoї' ekonomiky (The concept of building a social market economy)', *Bankivs'ka sprava*, №1 (25), s.11–18.
5. Zhukovs'kyj, V., 2010. 'Tato Rajffajzen (Daddy Raiffeisen)', *Hrystyjany i svit*, L'viv, №2 (3), s.82–83.
6. 'Kompndium social'noi' doktryny Cerkvy (Compendium of the social doctrine of the Church)'. [online] Dostupno: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_uk.pdf
7. Nureev, R.M. 'Teorija i praktika social'nogo rynochnogo porjadka v Germanii i vozmozhnosti ee primenenija v Rossii (Theory and practice of social market order in Germany and the possibility of its application in Russia)'. [online] Dostupno: http://www.mirkin.ru/_docs/_dumnaya/sotchos.pdf.
8. 'Oficijnyj sajт Ukraї'ns'kogo kooperatyvnogo al'jansu (Official site of the Ukrainian Cooperative Alliance)'. [online] Dostupno: <http://www.uca.coop/index.html>.
9. Radchenko, A., Tytarenko, O. 'Alkogol'ni napoi', tjutjunovi vyroby – stabil'ne dzherelo bjudzhetnyh nadhodzen' (Alcohol drinks, tobacco products are a stable source of budget revenues)', *Visnyk: oficijno pro podatky. Oficijne vydannja Derzhavnoi' fiskal'noi' sluzhby Ukraї'ny*. [online] Dostupno: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/3214>.
10. Svereda, Z., Voron, B., '10 pravyl biznesu vid Andrija Sheptyc'kogo (10 business rules from Andriy Sheptytsky)'. [online] Dostupno: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/10-pravyl-biznesu-vid-andreya-sheptyckogo>.
11. Svereda, Z., Tereshhuk, G. 'Jak gospodarjuvaty u ridnij hati – biznes-shkola mytropolyta Andreja Sheptyc'kogo (How to manage in my native home – the business school of Metropolitan Andrey Sheptytsky)'. [online] Dostupno: <http://www.radiosvoboda.org/a/27129569.html>.
12. 'Slovnyk ukrai'ns'koi' movy (Dictionary of the Ukrainian language)'. [online] Dostupno: <http://sum.in.ua/>
13. Fedorenko, V.G., 'Politychna ekonomija (Political Economy)'. [online] Dostupno: http://pidruchniki.com/158407208807/politekonomiya/politichna_ekonomiy
14. Müller-Armack, A., 1947. 'Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft'. Hamburg, 144 s.

* * *